

הרב יואל בן נון
מלכים, נביאים ומקורות חיצוניים
שיעור מספר 5
התנגדותו של ישעיהו למרד באשור בימי סרגון

ישעיהו פרק כ והמרדות של אשדוד באשור

הסיפור המובא בישיעיהו פרק כ מעורר תמיהות רבות:

(א) בשנת בא תרתן אשדוד בשלח אתו סרגון מלך אשור וילחם באשדוד וילכדה. (ב) בעת ההיא דבר ה' ביד ישעיהו בן אמוץ לאמר לך ופתחת השק מעל מתניך ונעלך תחלץ מעל רגליך ויעש פן הלך ערום ויחף. (ג) ויאמר ה' באשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף שלש שנים אות ומופת על מצרים ועל כוש. (ד) פן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וחסופי שות ערות מצרים. (ה) וחתו ובשו מכוש מבטם ומן מצרים תפארתם. (ו) ואמר ישב האי הזה ביום ההוא הנה כה מבטנו אשר נסנו שם לעזרה להנצל מפני מלך אשור ואיך נמלט אנחנו

השאלות העולות מקריאת פסוקים אלו הן: מה פשר מציאות זו של נביא שהולך ערום? מדוע אשדוד וכוש ומצרים הם כל כך חשובים ומדוע הולכתם בשבי על ידי מלך אשור מצריכה את הליכתו של ישעיהו ערום ויחף שלוש שנים?

לרמב"ם במורה נבוכים (ב, מו) ישנה גישה כללית ביחס למעשים הסמליים של הנביאים לפיה מעשים אלו הם מראה נבואה. לא יתכן שנביא יתחתן עם אשת זנונים (הושע) ולא יתכן שנביא ילך יחף וערום. אדם יכול למסור את נפשו אך לא יתכן שנביא ימסור את כבודו ויתבזה. יש שרצו לפרש שאין הכוונה ערום ממש אלא שהוריד את הבגדים העליונים אך נראה שזה לא פותר את הבעיה בכללותה.

צריך להתחיל ולהתבונן ברמזים שבפרק. מוזכר כאן סרגון שעלה על אשדוד ונלחם עליה. עוד ניתן ללמוד שהייתה איזו שהיא התרחשות סביב סיפור המלחמה של סרגון באשדוד במשך שלוש שנים, כאשר לפי המקובל מדובר על השנים 714 עד 711 לפני הספירה.

ח' תדמור בספרו 'ההיסטוריה הצבאית של ארץ ישראל בתקופת המקרא' מתאר על פי התעודות האשוריות והכתובות של סרגון שנמצאו בעירו, את שהתרחש בשנים אלו: סרגון התחיל בהגליית שומרון בשנת 717. 4 שנים לאחר חורבן שומרון, הוא החל להילחם בעזה ובערבים על מנת ליצור איום על גבול מצרים. בשנת 713 לפה"ס אשדוד מרדה במלך אשור, כאשר היו שני שלבים למרידה: הראשון בשנת 713 והשני, שלוש שנים אחרי כן. באופן כללי יש להעיר שהמרדות תמיד התרחשו כאשר היו לאשור מלחמות באזורים אחרים.

המרד ראשון היא קצר למדי. סרגון מתאר באחד הכתובות שלו את מעשה המרד שהביא בסופו של דבר לסילוקו של מלך אשדוד ולמינוי של מלך אחר. על פי הכתוב שם, מלך אשדוד שלח למלכים שמסביבו והציע להם להצטרף אל המרד ויש להניח שאחד מהם היה חזקיהו. זה כבר מתחיל לרמוז לנו שהכתובת של הנבואה בה אנו עוסקים מיועדת בסופו של דבר לירושלים ולחזקיהו.

שומרון נחרבה כי היא מרדה באשור וניסתה לכרות ברית עם מצרים. לו היא הייתה שומעת בקולו של ישעיהו שדרש שלא להתערב במלחמות האזוריות ובמקום זאת לתקן פנימה, החורבן לא היה מתרחש. חזקיהו באמת עסק בתחילה בתיקון פנימי ולא התערב בפוליטיקה העולמית ולכן אשור לא התעסקו אתו. אולם ברגע שהוא מקבל שליחים של מלך אשדוד המורד, יש חשש שאשור יעלה על יהודה.

נראה אם כן שהשק בו הולך ישעיהו מבטא את החרדה הגדולה מביאת אשור על יהודה. זה מתרחש סביב המרד הראשון של אשדוד באשור סביב. אולם בעת הזו מלך אשור לא עלה על יהודה אלא רק על אשדוד. כנראה שהעם ביהודה נרגעו ופתחו את השק. כך גם עושה ישעיהו ובכך הוא מבטא את הלך הרוח שלהם. אלא שכאן באה הנבואה ואומרת שאין מקום להירגע. החשש עדיין קיים ואשדוד ישובו ומרדו עוד שלוש שנים ולבסוף יגלו.

אין עדות מפורשת על כך שחזקיהו שיתף פעולה עם המרד השני. לו הוא היה משתף פעולה הוא אשור בוודאי היו תוקפים גם אותו. כנראה שהוא רק קיבל שליחים אך לא יותר מזה. כאשר אשקלון סירבה להשתתף במרד, מלך אשדוד החל להתכונן למלחמה כנגד אשקלון. מלך אשדוד שלח למצרים שוחד כדי לעשות ברית כנגד אשור. בשנת 711 סרגון בעצמו עולה על פלשת. הוא חיסל את אשדוד והחריב אותה. המלך האשדודי, ימיני, ברח למצרים אך המצב היה קשה כי הכושים מהדרום רצו לתפוס את השלטון ואף אחד לא רצה לעזור לו. לבסוף הסגירו את מלך אשדוד לאשור. זהו כל סיפור הנבואה של ישעיהו בפרק כ וזהו שבי מצרים וגלות כוש המוזכרת אצלו: הכוונה היא למלך אשדוד שברח למצרים והוסגר ע"י הכושים.

עכשיו יש לנו הבנה של פרק כ' בישיעהו ונקרא אותו שוב:

(א) בְּשַׁנַּת בֵּא תִרְתֵּן אֲשֶׁדוּדָה בְּשִׁלַּח אֶתוֹ סָרְגוֹן מֶלֶךְ אֲשׁוּר וַיִּלְחֶם בְּאֲשֶׁדוּד וַיִּלְכְּדֶהּ.

זה השלב הראשון, המרד הראשון. כאמור, המרד הביא לדאגה בירושלים וזה מסומל בשק שלבש ישעיהו.

(ב) בְּעֵת הַהִיא דִּבֶּר ה' בְּיַד יְשַׁעְיָהוּ בֶן אֲמוּץ לֵאמֹר לֶךְ וּפְתַחַת הַשֶּׁק מֵעַל מִתְּנִיךְ וְנַעֲלֶךְ תַּחֲלֹץ מֵעַל רִגְלֶיךָ, וַיַּעַשׂ כֵּן הֵלֶךְ עָרוֹם וַיִּחַף.

לאחר שהסכנה חלפה, האנשים פשטו את השקים. אלא שכאן בא הנביא ואומר שזה לא נגמר. יהיה עוד מרד ויש חשש שחזקיהו יצטרף למרד האזורי. כפי שנהג ישעיהו עם אחז וניסה, ללא הצלחה, למנוע ממנו את הברית עם אשור, כעת מנסה ישעיהו לשכנע את חזקיהו שלא לחרות ברית עם העמים מסביב ולא למרוד באשור. חזקיהו גדל אצל ישעיהו והלך בדרך הנביא וכעת ה' שולח את ישעיהו לעצור את חזקיהו מלהצטרף לברית. כל פעם שתבוא משלחת מאשדוד לחזקיהו, ישעיהו יעמוד שם ערום ויחף. זוהי הפגנה. הוא לא הלך שלוש שנים ערום ויחף אלא כל פעם שעלה החשש למרד, ישעיהו נהג כך על מנת להזהיר מפני הצפוי.

(ג) וַיֹּאמֶר ה' בְּאֲשֶׁר הִלֶּךְ עֲבָדֵי יְשַׁעְיָהוּ עָרוֹם וַיִּחַף שְׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹת וּמוֹפֶת עַל מִצְרַיִם וְעַל כּוּשׁ. (ד) כֵּן יִנְהַג מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶת שְׁבֵי מִצְרַיִם וְאֶת גְּלוֹת כּוּשׁ וְנִעְרִים וְזִקְנִים עָרוֹם וַיִּחַף וַחֲשׂוּפֵי שֵׁת עֲרֹת מִצְרַיִם

(ה) וַחֲתוּ וּבָשׂוּ מִכּוּשׁ מִבְּטָם וּמִן מִצְרַיִם תִּפְאַרְתָּם. (ו) וַאֲמַר יֵשׁב הָאִי הַזֶּה בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה לֵה מִבְּטָנוּ

אֲשֶׁר נִסְנוּ שָׁם לְעִזְרָה לְהִנָּצֵל מִפְּנֵי מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְאִיךָ נִמְלֵט אֲנַחְנוּ.

מלך אשדוד קיווה לתפוס מחסה אצל מצרים וכוש, "נסנו שם לעזרה". אולם זה לא הועיל. המילים האחרונות, "ואיך נמלט אנחנו", מכוונות לחזקיהו. נראה שבסופו של דבר ישעיהו הצליח. חזקיהו לא הצטרף למרד ולכן הם לא עלו על יהודה.

המשלחת מבבל

בישיעהו פרק לט מסופר על משלחת של מלך בבל שביקרה את חזקיהו:

(א) בְּעֵת הַהִיא שָׁלַח מֶרְדֵּךְ בְּלָאֲדָן בֶּן בְּלָאֲדָן מֶלֶךְ בָּבֶל סִפְרִים וּמִנְחָה אֶל חֲזַקְיָהוּ וַיִּשְׁמַע כִּי חָלָה וַיִּחַזְקֵהוּ.

מרדך בלאדן היה כשדי בדרגה בכירה בצבא הבבלי. בשלב מסוים מלך על השבט כשדי כולו ולבסוף השתלט על בבל. הוא מלך על בבל בין השנים 710-722. בשלב זה בבל הייתה נתונה תחת האשורים והוא למעשה מרד בשלטון האשורי בתקופת המהומות שהתקיימו במרחבי האימפריה האשורית בימי עליית סרגון השני לשלטון. קרב גדול נוסף בין בבל לאשור התקיים בשנת 710 ובו ניצח סרגון השני.

המשלחת מגיעה אל חזקיהו לאחר שחלה. בפרק לח בישיעהו מסופר על מחלתו של חזקיהו ועל כך שה' העניק לו עוד 15 שנה לחיות. חזקיהו נפטר 3-4 שנים לאחר מסע שנחריב, שזה בסביבות שנת 697 לספירה לפי הכרונולוגיה המקובלת (מסע שנחריב היה סביב 702). זאת אומרת שהביקור של המשלחת היה בסביבות שנת 712, כשנתיים לפני המלחמה הנוספת בין אשור לבבל.

על פי המסופר בפרק לט, מרדך שולח לו ספרים וחזקיהו מראה לו את כל האוצרות:

(ב) וַיִּשְׁמַח עֲלֵיהֶם חֲזַקְיָהוּ וַיִּרְאֵם אֶת בֵּית נִכְתָּה נִכְתוּ אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב וְאֶת הַבְּשָׂמִים וְאֶת הַשָּׁמֶן

הַטּוֹב וְאֶת כָּל בֵּית כְּלָיו וְאֶת כָּל אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאֲצֻרָתוֹ לֹא הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא הִרְאָם חֲזַקְיָהוּ בְּבֵיתוֹ

וּבְכָל מְמִשְׁלָתוֹ.

האם הוא הצטרף לברית המרד? לא כתוב במפורש. האם הוא הראה פתיחות ורצון טוב? מסתבר שכן. האם זה יכול להוביל אותו להתנגשות עם האשורים? לא ברור, מכיוון שעד שהוא לא יפסיק להעלות מנחה האשורים לא יתעסקו אתו. אולם הנביא מיד מגיב ושואל אותו מי האנשים הללו:

(ג) וַיָּבֵא יְשַׁעְיָהוּ הַנְּבִיא אֶל הַמֶּלֶךְ חֲזַקְיָהוּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מָה אָמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וּמֵאֵין יָבֹאוּ אֵלֶיךָ וַיֹּאמֶר חֲזַקְיָהוּ מֵאֵרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ אֵלַי מִבָּבֶל. (ד) וַיֹּאמֶר מָה רָאוּ בְּבֵיתְךָ וַיֹּאמֶר חֲזַקְיָהוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר בְּבֵיתִי רָאוּ לֹא הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא הָיָאִיתִים בְּאוֹצְרֹתַי.

נזכיר שבאותם שנים בדיוק, באים משלחות מאשדוד וישעיהו מתייצב ערום ויחף ומתנגד לברית עם אשדוד. לא כתוב האם ישעיהו נצטווה להפגין גם מול משלחת מבל אולם בפועל הוא מגיב ושואל מי אלו שבאו. חזקיהו עונה לו שהם מבל, ואולי רוצה לומר בכך אל תדאג, הם לא מפלשת. אולם ישעיהו ממשיך ושואל מה הראתה להם וחזקיהו עונה לו שהוא הראה להם את כל האוצרות. על כך מגיב הנביא בחריפות:

(ה) וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ אֶל חֲזַקְיָהוּ שְׁמַע דְּבַר ה' צְבָאוֹת.

(ו) הֲנָה יָמִים בָּאִים וְנִשְׂאָ כָּל אֲשֶׁר בְּבֵיתְךָ וְאֲשֶׁר אֶצְרֹ אֲבֹתֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה בְּבַל לֹא יִוָּתֵר דְּבַר אָמֹר ה'.

(ז) וּמִבְּנֵיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמֶּךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקְחוּ וְהָיוּ סְרִיסִים בְּהִיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל.

ישעיהו אומר לו: הבבלים יעלו עליך ויחריבו אותך! בטווח הקצר זה לא יפגע בך אולם לעתיד זה יחריב אותך. ישעיהו נלחם נגד ההתערבות של יהודה בפוליטיקה האזורית. תגובתו של חזקיהו היא:

וַיֹּאמֶר חֲזַקְיָהוּ אֶל יְשַׁעְיָהוּ טוֹב דְּבַר ה' אֲשֶׁר דִּבְרַתָּ וַיֹּאמֶר כִּי יִהְיֶה שְׁלוֹם וְאַמֶּת בְּיָמַי

מה טון הדברים? אפשר להציע שזה נאמר בתמיהה, האם בימי יהיה שלום? זאת אומרת שאכפת לו רק מימיו ומה שיהיה בעתיד בעוד שנים רבות, זה עוד נראה. אולם אפשרות אחרת היא שיש כאן תפילה ובקשה: הלוואי שלפחות בימי יהיה שלום.

מות סרגון ועליית סנחריב

נאמר מספר מילים על סרגון: הוא היה חריג בנוף האשורי והוא העדיף את האללים הבבלים על פני האשורים וגם בנה עיר על שמו. הוא נהרג בקרב בשנת 705 לפה"ס, לפי ההערכה המקובלת, במקום לא ידוע במזרח וגופתו לא נמצאה. זה דבר מחריד עבור האשורים כי קבורה היא מנוחת הגוף והנשמה.

נראה שמשא בבל המתואר בישעיהו יג-יד, שם מוזכר מלך בבלי שלא הובא לביתו, קשורה לכך. העובדה שהוא היה פרו בבלי יכולה להסביר מדוע הוא מכונה משא בבל.

על כל פנים, הזעזוע ממקרה זה הביא את סנחריב למעשה דרמטי. יש תעודה בשם 'חטאו של סרגון' המתארת מפגש של סנחריב עם יועצים, מנחשים, קוסמים וכדומה בו הם עוסקים בחטאים של סרגון. בעקבות כך סנחריב עושה הפוך ממנו: אם סרגון בנה עיר על שמו, סנחריב בנה מחדש את נינווה והחזיר אותה לעיר בירה. אם סרגון השפיל את האללים האשורים, סנחריב עשה הפוך.

כאשר סנחריב עלה לשלטון, התפרץ מחדש המרד האשורי. סרגון היה אכזרי ומפחיד ומותו הביא רבים להאמין שהאימפריה קורסת. גם חזקיה מאמין בכך ולכן הוא כורת ברית עם מצרים. כי כולם מורדים. כנגד זה יוצא ישעיהו ואומר דברים קשים (ישעיהו ל-לא). כפי שהוא התנגד למרד בסרגון, כך הוא מתנגד כעת למרד בסנחריב. חזקיהו עשה פעולות רבות מאוד כהכנה לבואם של אשור, בעקבות המרד, וישעיהו התייצב מולו. בכך נעסוק בהרחבה בהמשך.

